

Hvad tabtes til svensken, skulle vindes i Nylandsmose

Titlen som Danmarks tidligste inddæmningsprojekt tilfalder Nylandsmose, selvom både Snaremosen på Langeland, Gammelsø/Nysø ved Borreby og Hejls Nor i Hejlsminde ligger før i tid.

Nylandsmose vinder, fordi denne inddæmning var den første med det klare formål at indvinde mere landbrugsjord. De tre andre projekter gennemførtes for at skabe infrastrukt

tur eller anlægge damme til fiskeopdræt.

Ganske symbolsk for de efterfølgende århundreders landvindingsindsats blev epoken ikke indledt med et bondeinitiativ. Æren for landets første inddæmning tilfalder en af enevældens mægtige og rige jordejere, godsejer Knud Thott (1639-1702) på Gavnø.

Dansk-svenskeren Thott stammede

fra Skåne, der var blevet afstået til Sverige i 1658 af Frederik III (1609-1670). Thott tjente flere gange den svenske regering, men brød med Sverige efter den Skånske Krig (1675-79), hvor Danmark endegyldigt måtte afstå Skåne, Halland og Blekinge, selvom krigen havde været fremgangsrig for Danmark-Norge.

Ved afslutningen stod man militært stærkt: Danmark havde det absolutte

Nylandsmose

Inddæmning fra år 1690 af 140 hektar lavvandet fjordarm eller nor, seks kilometer syd for Næstved. Udgjorde en del af Dybsø Fjord og isolerede Gavnø som en ø.

Betrages traditionelt som Danmarks første egentlige landvindingsprojekt. Tidligere benævnt Vesnor eller Vignor.

Anlægget blev moderniseret i perioden 1951-55 med offentlig millionstøtte efter landvindingsloven. Først da kunne markerne kultiveres til agerbrug.

I dag er de inddæmmede arealer stadig i landbrugsmæssig omdrift og med godt udbytte.

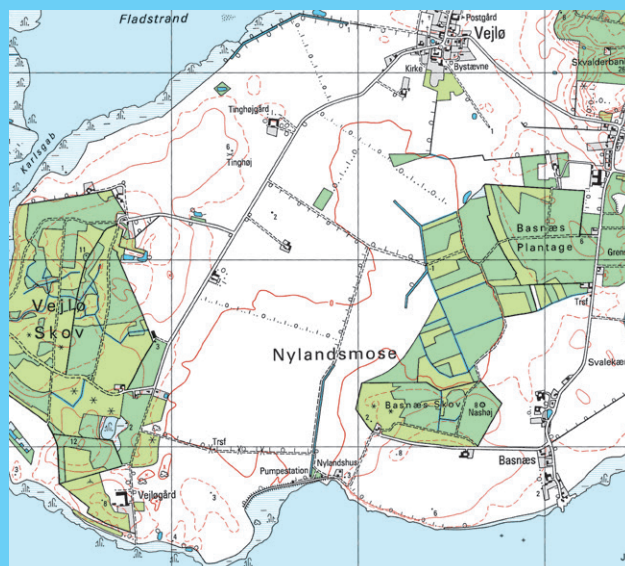
Mindre vindmøllepark.

Privatejet af Gavnø Gods.

Kortene er fra 1772, 1893 og 1995.

Næstved Kommune.

Koordinater: 6116125, 674370.

Det gamle møllehus fra 1860'erne har stået på dæmningen uden hat og vinger siden 1921, men huset står der stadig. Det sort-hvide foto er fra 1940 og er taget af kulturgeografen Einar Storgaard, der registrerede et stort antal inddæmninger på cykelture rundt i landet i 1940-41. Farvebilledet er taget af forfatteren i 2004, hvor møllen var i brug som fritidsbolig.

søherredømme, danske og norske styrker besad Bohuslän, Gotland, Helsingborg og Landskrone, Rügen samt andre svenske besiddelser i Nordtyskland. Alligevel måtte alt leveres tilbage. Frankrig, der var kontinentets dominerende magt og Sveriges allierede, dikterede freden i 1679, og den genoprettede grænserne af 1660.

Trods tabet af de svenske provinser blev Christian V's regeringstid (1670-1699) en periode, hvor det lykkedes enevælden for alvor at konsolidere sig. Hans far, Frederik III havde indført enevælden i 1660 som et nyt, stort statsapparat, skattebetalt af borger og bonde, men til glæde og gavn for gammel og ny adel. Christian V blev den første arvekonige ved faderens død i 1670, og han stod stærkt på sin enevældige status, men lod også samfundsstrukturen modernisere gennem store initiativer som Danske Lov i 1683, Norske Lov i 1687 og Den Store Matrikel i 1688.

Efter krigens afslutning i 1679 var livet ikke længere behageligt i Skåne, hvis man var dansk godsejer. Det fik den rige Knud Thott at mærke så eftertrykkeligt, at han måtte flygte. Han slog sig ned i 1682 som godsejer på Gavnø ved Næstved. Gavnø Gård havde fra dronning Margrethes tid til

Reformationen været nonnekloster og var senere kommet i privat eje. Thott skabte her ved opkøb af omliggende bondejord det nuværende Gavnø Gods.

Foretagsom godsejer

Knud Thott var en meget virksom mand – i Worms ligtale over ham roses han for sin utrættelige arbejds- evne og sin enestående redelighed – og i slutningen af 1680'erne lod han Vignsnor inddæmme. Efter ansøgning af 17. maj 1690 fik han i september året efter kongelig bevilling til at ind- drage det indvundne land under ho- vedgården.

Thott havde rejst i Europa, og i Hol- land havde han studeret landvinding ved dæmningsanlæg. Inddæmnin- gen og tørlægningen af Vesenor eller Vignsnors 140 hektar blev gennemført ved at lukke Vigen af med en jord- dæmning mod Dybsø Fjord, hvorefter Thott lod opføre et par hollandske vindmøller til at pumpe vandet ud.

Møllerne er for længst væk. Den enlige mølle, der i dag står uvirksom på dæmningen, uden hat og vinger, blev bygget omkring 1870.

Både i 1700-tallet og derefter i 1862, 1872, 1913, 1921, 1929 – og sidst i 1952

har der været større anlægsarbejder. Det seneste blev gennemført med be- tydelig offentlig støtte efter landvin- dingsloven. Sandsynligvis vil fremti- dens klimaændringer inden så længe kræve en højere dæmning, i takt med at vandstanden stiger i Dybsø Fjord.

I 1995 blev der atter rejst vindmøl- ler ved fjorden, men denne gang langs Nashøjvej på kanten af Nylandsmose og ikke på selve dæmningen. Formålet var da heller ikke at udpumpe dræn- vand, men produktion af elektricitet. Vejlø Vindkraft i/s rejste tre store NEG Micon 500 kW-møller, som med deres 35 meter navhøjde og en rotordiamet- er på 37 meter har givet landskabet ny profil. I 2012 producerede de tre møller 2.359.374 kWt eller strøm nok til at dække 525 parcelhusfamiliers årsforbrug.

Nylandsmose dyrkes stadig

Mere end 400 år efter inddæmningen dyrkes jorden stadig i Nylandsmose. Gavnø-godsejeren Otto Reedtz-Thott høster rask væk 45 fold hvede på den gamle fjordbund, men det kræver en konstant indsats at fastholde transfor- mationen fra fjordbund og inddæm- met sø over mose til eng og agerjord.

Geografen Einar Storgaard publi-

cerede i 1953 en længere afhandling om Nylandsmose gennem tiderne, og den følgende historiske fremstilling bygger overvejende på Storgaards tekst, men suppleret med fakta fra sagsmappen »Nylandsmose« i Statens Landvindingsudvalgs arkiv, der er tilgængeligt på Rigsarkivet.

Nylandsmose var oprindeligt et nor – Vesenor eller Vignor – der strakte sig fra Dybsø Fjord mod nord mellem de nuværende Basnæs' og Vejløgårds marker og nåede næsten helt frem til kirken i Vejlø by. En smal arm gik i en bue mod nordøst ind over Basnæs' marker op mod den gamle Svendstrupgård.

Fra tid til anden overskylledes det lave land sydvest for Vejlø by, så der skabtes forbindelse mellem vigen i syd og Fladstrand eller Fladsø øst for øen Gavnø. Dette lavvandede område inddæmmede Knud Thott med en stensat dæmning tværs over det forholdsvis smalle indløb fra Dybsø Fjord. Derefter lod han grave en kanal og opkaste et jorddige omkring hele

Dæmningen med pumpehus og den gamle mølle ses fra øst (tv.), pumpehusene og dæmningen ses fra vest (midten), og den brede hovedkanal og petroleumshuset ses fra nord (th.) Alle fotos: Einar Storgaard 1953.

Ved dæmningen ligger der tre pumpehuse fra hver sin epoke: den gamle vindmølle fra 1860'erne, det gamle petroleumsmotorhus fra 1913 og det nuværende pumpehus, der består af noget så pragmatisk som nogle brøndringe med en elektrisk pumpe i bunden. Petroleumshuset er indrettet som fritidsbolig i dag.

det inddæmmede areal, så omegnens nedbør blev ført udenom det inddæmmede og direkte ud i fjorden. Endelig lod han grave en hovedafvandingskanal midt gennem arealet helt op til Vejlø By, og fra denne kanal, hvis brinker måtte støttes af pæle, for at de ikke skulle skride sammen, udgik til begge sider mindre kanaler eller grøfter. Dette arrangement opdelte hele det inddæmmede areal i 40 lodder eller enge.

Vandet blev dels ført ud i Dybsø Fjord gennem et stigbord i dæmningen, dels pumpet ud i Fladstrand af en hollandsk mølle, som var datidens første i landet. Den malede vandet ud i en lille kanal, som udmundede i Fladstrand. Kanalen er for længst forsvundet, og det samme er møllen, der også blev anvendt som kornmølle.

Det indvundne land kaldte Knud Thott »Nyland«, og det havde et areal på ca. 138 hektar. Tilføjelsen »mose« kom først til senere og fortæller noget om datidens besværligheder ved at kultivere nyt land.

Nyland bliver til mose

I den enevældige konges bevilling fra 1691 var det bestemt, at det inddæmmede areal skulle takseres af to

uvildige mænd med henblik på skattebetaling, hvilket dog først skete i 1706 på foranledning af svigersønnen, der havde overtaget godset efter Knud Thotts død i 1702.

Indtil da havde Nyland været anvendt til høslet og græsning for de omboende bønders kreaturer. Nu skulle det være slut, men da bønderne ikke desto mindre lod deres kvæg gå på græs i det inddæmmede område, blev de indstævnet med krav om erstatning ved Birketinget. I februar 1707 dømtes de til at betale skaden for »afædt græs og nedtrådt hø og rør«, en skade, som blev vurderet til 35 rigsdaler (42.000 kr. i 2012-værdi) – at betale »inden 15 dage under lovens navn og execution«.

Udpumpningen af vand foregik imidlertid ikke med tilstrækkelig effektivitet, og allerede fra begyndelsen af det 18. århundrede – altså straks efter Knud Thotts Død – blev Thotts navngivning af det inddæmmede areal omformet fra »Nyland« til »Nylandsmose«.

Afvandingen blev noget forbedret, men ikke meget, da greve Otto Thott (1703-85), som i 1737 havde overtaget Gavnø, lod vandpumpemøllen flytte fra Fladstrand til dæmningen. På Videnskabernes Selskabs kort fra 1772

står pumpemøllen stadig ved kanalen ud til Fladstrand, så forflytningen er antagelig sket senere.

Dæmningen, som nogle gange i løbet af 1700-tallet var blevet forhøjet en smule, led dog stadig overlast af bølgeslaget under stærke storme, og det blev derfor pålagt skovfogeden for Vejløs og Basnæs skove at føre opsyn med den og sørge for dens årlige istandsættelse. Det lod sig forholdsvis nemt gøre, da skovfogedens hus – Nylandshuset – lå i nærheden af dæmningen.

Under en voldsom storm i efteråret 1790 styrtede Nylandshuset sammen, men blev straks efter genopført. Skovfogeden fik imidlertid fra nu af bolig i selve Vejlø Skov, og det nyopførte hus blev bortfæstet til skytten på Gavnø, så tilsynet med dæmningen overgik til ham. Han skulle sørge for, at dæmningen var i forsvarlig stand med sten-sætning og grus, som kunne hentes fra en nærliggende grusgrav i Basnæs Klint.

Gavnø var i 1785 overgået til Holger Reedtz-Thott (1745-97), en sønnesøn af Otto Thotts morbroder, og deref-

ter til dennes søn, Otto Reedtz-Thott (1785-1862), der var ejer af godset i ikke mindre end 65 år; men tiderne var i mange henseender vanskelige, og ikke mindst for landbruget.

Selv om Otto Reedtz-Thott på mange måder ydede en betydelig indsats for at forbedre sine jordejendomme, synes han ikke at have haft større interesse for eller midler til en bedre udnyttelse af Nylandsmose. Det kneb stadig med at få vandet pumpet ordentligt ud, så arealet lå fortsat hen nærmest som mose eller eng.

I begyndelsen af 1860'erne blev der bygget en ny pumpemølle på en forhøjet trekantet plads i mosen, lidt øst for dæmningen ved hovedgrøfternes sammenløb. Møllen stod færdig i 1862, samme år som Otto Reedtz Thott døde og hans søn Åge Otto Reedtz (1839-1923) overtog godset. Arveskiftet var signalet til gennemgribende ændringer af de bestående forhold.

Stadig mangelfuld afvanding

Den nye godsejer var stærkt interesseret i at forbedre godsets indtjening, og han påbegyndte et stort arbejde med grundforbedring ved dræning og mergling for dermed at forøge jordens udbytte. Også Nylandsmose blev taget under behandling.

Efter jordebogen af 1862 havde mosen kun givet en årlig indtægt på knap 1000 kr., og det var urimeligt lidt for så stort et areal. Åge Otto Reedtz satte sig i forbindelse med en af tidens dygtigste landvindingsingeniører, den tidligere vandbygningsdirektør i Slesvig, Emanuel R. Grove (1812-1871). Grove, der havde bygget havneslusen i Husum, var også hovedmanden bag forslaget til udtørring af det 2500 hektar store Kolindsund på Djursland og afvandingen af den 750 hektar store Tastum Sø ved Skive.

I 1870 fremlagde Grove sit forslag til en bedre udnyttelse af mosen. Han mente, man skulle flytte møllen til selve dæmningen, udbygge landkanalen med et skærmende dige ind mod mosen og udgrave stikgrøfter. De første år skulle der holdes får, så jorden kunne trampes til. Senere kunne der

også sættes stude på græs, når engen var i stand til at bære dem.

Imidlertid ønskede Reedtz-Thott straks at gå videre. Han ville have en virkelig grundig afvanding af mosen med henblik på agerbrug, så efter Groves død i 1871 fik overintendant Christian Fugl Svendsen den opgave at undersøge forholdene og fremkomme med et forslag til regulær afvanding af Nylandsmose. C.F. Svendsen havde bl.a. organiseret flere jyske jernbaneprojekter og tørveudvinding i Bøllingsø ved Ikast.

Svendsens forslag, der er dateret 30. juni 1872, ville koste c. 9800 rigsdaler (1,2 mio. kr. i 2012-værdi).

Efter forskellige indvendinger fra Reedtz-Thott og modbemærkninger fra overintendant Svendsen, og efter at et forslag om inddæmning af hele Dybsø Fjord havde været oppe at vende, men var blevet afvist som uigennemførligt på daværende tidspunkt, tilrådede Svendsen stærkt at »lade Nylandsmose sætte i den stand, som den bør være i, og det hurtigst muligt«. Og sådan blev det.

Kontrakten mellem baronen på Gavnø og overintendant Svendsen blev underskrevet 9. august 1872, og i henhold til denne aftale påtog Svendsen sig at stå for udtørringen af Nylandsmose for et beløb på ca. 9600 rigsdaler. Hertil kom der senere to kontrakter mere, nemlig en om en dæmning ud mod Fladstrand (7. oktober 1872) og en om en ny sluse i dæmningen ved Basnæs (23. oktober 1872).

Arbejdet skred hurtigt frem, men ved stormfloden i november 1872, hvor vandet steg til 1,7 meter over daglig vande, led dæmningen betydelig skade. Ved Fladstrand trængte fjordens vandmasser ind over det lave land sydvest for Vejlø By.

I de følgende år blev disse skader udbedret, og dæmningerne bygget så høje (to meter over daglig vande) og gjort så stærke, at de herefter skulle kunne modstå selv de stærkeste storme og forhøjede vandstande. En hollandsk mølle med snegl varetog udpumpningen af vand, men trods det store arbejde, der var gjort, var

Dette »Adgang Forbudt«-skilt er karakteristisk for den afvisende holdning på Gavnø Gods, der i de seneste 15 år har forsøgt at lukke hele godset af for offentlig færdsel. I 2003 måtte Naturklagenævnet stadfæste det daværende Storstrøms Amts afgørelse, der pålagde godset at holde eksisterende veje åbne for offentligheden og fjerne alle skilte, der forbød færdsel til fods eller på cykel.

Den centrale afvandingskanal ligger der stadig som et åbent vandløb, men ikke helt så glat-barberet i 2004 (farvebilledet) som i 1953 (sort-hvidt). Til gengæld dyrkes der i dag hvede, hvor der tidligere kun voksede græs og urter. Den brede, udyrkede bræmme langs kanalen på farvebilledet er ikke en af de meget omdiskuterede randzoner, da billedet er taget i 2005, før randzonenloven blev skrevet. Det er en kørevej for at kunne oprense kanalen mekanisk. Fotos: Einar Storgaard 1953, forfatteren.

afvandingen alligevel utilfredsstillende. Både vinter og forår stod der ofte blankt vand over store dele af arealet.

Resultatet var da også, at Nylandsmose ved århundredskiftet kun gav baronen på Gavnø en årlig indtægt på henved 7000 kr. for høset og rørhøst (473.760 kr. i 2012-værdi).

Hedeselskabet rykker ind

Lidt inde i det 20. århundrede begyndte et tæt samarbejde mellem Gavnø Gods og Hedeselskabet.

I de første årtier var det i særdeleshed med landinspektør og kulturtekniker Aage Johannes Feilberg (1873-1943). Han var født i Søborg ved Gilleleje, hvor hans far, Peter Feilberg, havde ydet en pionerindsats med udtørringen og kultivering af den 600 hektar store Søborg Sø.

Aage Feilberg foretog en omhyggelig og meget grundig undersøgelse af Nylandsmose og de omgivende arealer, og derefter udarbejdede han forslag til yderligere tørlægning og til kultivering af jorden.

I Hedeselskabets Tidsskrift blev der bragt følgende kortfattede rapport om projektets udførelse i efteråret 1912:

»Arbejdet afsynet i efteråret 1911. Det omfatter gravning af et nyt løb fra Greens Mose til bugten ved Basnæs og forbereder Nylandsmoses tørlægning. Det har kostet

ca. 2500 kr. [155.300 kr. i 2012-værdi], der fordelt på det interesserede areal (ca. 300 tdr. land) giver en gennemsnitsudgift af godt 8 kr. pr. td. land«.

Til hjælp for vindmøllen blev der i 1913 opstillet en råoliemotor, og et par år senere en ny snegl, der blev koblet sammen med vindmøllen. Dæmningen blev forhøjet noget, og såvel hovedkanal som de mindre kanaler blev uddybede. Detailafvandingen foregik ved åbne grøfter med 100 meters afstand. Arealet blev pløjet og udlagt til græs i de første år, og der blev foretaget gødskningsforsøg i stor udstrækning, ligesom der blev sået forskellige græsser og bælgeplanter.

Dræningsarbejderne blev ifølge Hedeselskabets Tidsskrift fuldført på 150 hektar i 1914 til en pris af 18.500 kr. (1,05 mio. kr. i 2012-værdi) og yderligere 145 hektar i 1915 til 47.000 kr. (2,3 mio. kr. i 2012-værdi). I 1921 blev hatten på den hollandske mølle erstattet med en vindmotor, og selv om man havde en del besværligheder med denne i begyndelsen, foregik udpumpningen dog derefter med større sikkerhed.

Indtægterne havde under Første Verdenskrig været stærkt svingende, men i begyndelsen af 1920'erne var de angiveligt oppe på at give ca. 70 kr. pr. tønde land mod 20 kr., før Hedeselskabets afvandings- og kulturarbejde var begyndt.

Men det forbedrede udbytte var kun et kortvarigt fænomen. Allerede få år senere var engene faldet stærkt tilbage i produktivitet, og udgifterne til »mosen« var større end indtægterne.

Landinspektør Feilberg lod foretage nye jordbundsundersøgelser og indførte forskellige forbedringer, og man gik over til elektrisk drift ved pumpestationen fra 1929, ligesom mange af de åbne grøfter blev erstattet med drænrør. Problemerne med tilstrømmende vand blev dog ikke løst ved denne indsats.

Under Anden Verdenskrig blev der anskaffet en skruerpumpe til hjælp for den tyve år gamle vandsnegl. Hovedafvandingen foregik stadig gennem den ca. to kilometer lange kanal til pumpestationen ved Dybsø Fjord.

En periode arbejdede der også en mindre vindmotorpumpe ved Fladstrand, men den blev nedlagt, og vandet fra dette område førtes så i en rørledning til hovedkanalen. Det var ingen god løsning, da hovedkanalen både havde for snævre dimensioner og for ringe fald til at føre alt det vand ud til pumpeanlægget. Langvarige oversvømmelser ved tørtid blev jævnligt forekommende som resultat af afvandingsanlæggets begrænsede kapacitet.

Størstedelen af de inddæmmede arealer lå hen som enge, dog dyrkedes en del som almindelig ager med græs,

Billedet er taget ind i Dybsø Fjord ned over Enø Overdrev og med den ubeboede Dybsø til højre i billedet. Nylandsmose med vindmøllerne ses til venstre på Vejlø. Foto: Hans Hunderup, 23. august 2009.

På grund af den lave vanddybde var hele Dybsø Fjord allerede i 1800-tallet et fristen-
de emne for spekulanter, der ville investere
i landvinding.

Lad så være at en tredjedel af søbunden
var det rene sand; det vidste man ikke den-
gang. Jordboniteten spillede derimod en rolle
for Statens Landvindingsudvalg, da man i ja-
nuar 1941 sagde nej til hele til projektmagere,
der ville tørlægge fjorden med statsstøtte. Det
mest realistiske af de to projekter ville ellers
have givet 1700 hektar ny jord. Anlægsudgif-
terne var beregnet til 1,25 mio. kr. (27,7 mio.
kr. i 2012-værdi).

Imidlertid blev det et nej til statsstøtte og
dermed faldt projektet bort. I sig selv ville det
ikke være rentabelt.

Men drømmen om bølgende kornmarker
på den tørlagte fjordbund ville ikke gå væk.

I 1953 var loven om statsstøtte til land-
vinding blevet revideret og udvidet, så nu var
der frit slag på søterritoriet – og Dybsø var
jo søterritorium. Samtidig var der opstået en
mulighed for at knytte Forsvaret til projektet.
Man var interesseret i en ny øvelsesplads, og
der betød jordboniteten ikke det store.

Imidlertid rejste der sig en uhørt voldsom
folkelig modstand.

Der blev protesteret og samlet underskrif-
ter, og 6. marts 1954 kunne fjordens venner
aflevere 1330 underskrifter, der alle var ind-
samlet på egnen. Husmødre, forpagtere,
arbejdsmænd, gårdejere, skovarbejdere og
husmænd stod øverst på listen, der også talte

mejerister, smede, damefrisører, kroejere og
en enkelt sognefoged.

Listen var udtryk for en bred, folkelig
protest mod udtørningsplanerne. Den kunne
man ikke sidde overhørig, heller ikke som
landbrugsminister.

Sagen blev dog ved med at rumstere helt
frem til slutningen af 1960'erne, hvor Forsva-
ret endeligt tog en beslutning om at erhverve
Kulsbjerger Øvelsesplads øst for Vordingborg.
Først derefter blev sagsmappen »Udtørring
af Dybsø Fjord« arkiveret hos Statens Land-
vindingsudvalg.

Kilde: Det tabte land. Gads Forlag 2008.

Foto: Hans Hunderup, 23. august 2009.

korn, roer, kartofler og bælgplanter,
dels af forpagtere, dels af godset selv.
Omkring 24 hektar var efterhånden
blevet tilplantet med skov, bestående
af gran, poppel, rødel og birk.

Staten anmodes om hjælp

Axel Reedtz-Thott (1920-1973) over-
tog godset i 1945, og fra 1949 stod
han selv for den daglige ledelse. Han

gik straks i gang med en forbedring
af godsets jorder ved hjælp af de ge-
nerøse statslige tilskudsordninger,
der stadig eksisterede i skikkelse af
Grundforbedringsloven fra 1933 og
Landvindingsloven fra 1940.

Nylandsmose med tilgrænsende
arealer var kvalificeret til at modtage
betydelig statsstøtte som »landvin-
dingsprojekt«, til trods for at inddæm-
ningen var mere end 250 år gammel.

Det skyldtes, at man havde valgt at
betragte enhver modernisering og
effektivisering af eksisterende ind-
dæmningsanlæg som »landvinding«.

For at få del i landvindingsmillio-
nerne bestilte baronen i 1950 Hede-
selskabets kulturtekniske Afdeling i
Slagelse til at udarbejde et »Forslag
til forbedret hovedafvanding af Ny-
landsmose«. Det lå færdigt 25. juni
1951, hvorefter det blev indsendt til

Gavnø Gods er et typisk storlandbrug med 1200 hektar agerjord, hvoraf en stor del dyrkes med hvede år efter år. Skovbruget omfatter 1000 hektar, men godset er også engageret i udlejning af beboelsejendomme, jagt, konference- og selskabslokaler og meget mere. Også nutidens givtige vindmølleinvesteringer deltager godset i gennem Vejlø Vindkraft i/s.

Statens Landvindingsudvalg med et andragende om økonomisk støtte.

Forslaget omfattede et areal på 304 hektar – altså det dobbelte af selve Nylandsmose – men man havde medtaget de syd for Vejlø By liggende jorder. De ville komme til at nyde godt af en forbedret afvanding, og derfor skulle de også yde deres til finansieringen.

Hovedtrækkene i forslaget gik ud på »at uddybe og delvis rørlægge hovedkanalen, at udføre de afhovedkanalens uddybning nødvendiggjorte broombygninger og at opføre en ny elektrisk automatisk pumpestation. Hovedkanalen foreslås rørlagt fra den øverste ende til plantagens nordlige skel (...) og på en strækning nordvest for Basnæs Skov (...) Resten af hovedkanalen foreslås bibeholdt som åben kanal«.

Kanalen skulle graves 25 centimeter dybere i den øverste ende og hele 70 centimeter dybere i den nederste ende. Dette forøgede fald ville være tilstrækkeligt til at markerne kunne drænes til en dybde af 0,9-1,2 meter.

En fire meter bred træbro, som førte over hovedkanalen 150 m oven for pumpestationen, skulle erstattes med en fem meter bred betonbro, også med halvdelen betalt af staten.

Mest radikalt blev der gået til værket vedrørende udpumpningskapaciteten. Det eksisterende pumpeanlæg skulle nedlægges, og en helt nyt elektrisk pumpestation bygges ved diget ud for hovedkanalen. To automatiske pumper ville blive installeret med en samlet ydeevne på 650 liter i sekundet. Det eksisterende anlæg kunne maksimalt udlænse 430 liter i sekundet. Pumperne skulle installeres i hvert sit pumpekammer i et grundmuret hus.

Hedeselskabet stillede i udsigt, at med dette forslag ville Nylandsmose langt om længe få ordnede forhold:

»Ved gennemførelsen af nærværende forslag vil hovedafvandingsforholdene blive bragt i orden for et areal på c. 304 hektar, idet interessekurven er indlagt i kote 1,25 m over Dansk Normal Nul. Desuden opnås

der mulighed for betydelige driftsmæssige fordele ved sløjfning af de drænggrøfter, der gennemskærer arealerne og for en markinddeling, der er mere hensigtsmæssig end den nuværende«.

Budgettet holdt

Udgifterne var anslået til 200.000 kr., men måtte forhøjes til 220.000 kr. (3,4 mio. kr. i 2012-værdi) på grund af prisstigninger, før Statens Landvindingsudvalg sagde ja til at anbefale projektet to år senere.

Landbrugsministeriets godkendelse fulgte 2. december 1953, og heraf fremgik det, at man var parat til at lade staten betale halvdelen af baronens udgifter, dog først efter »fradrag af provenuet ved salg af de overflødiggjorte pumpeanlæg«.

Ministeriet forventede, at det ville tage atten måneder at gennemføre arbejdet.

Den anden halvdel af udgiften skul-

Nylandsmose med den korte dæmning, pumpekanalen og de tre store vindmøller på Vejlø ses nederst i billedet. Længere ude ligger Fladstrand og bag denne selve Gavnø. Dybsø og Karrebæksminde strækker sig op mod horisonten i venstre side af billedet. I 1962 blev der offentliggjort en visionær plan for anvendelsen af øen Dybsø, der ville falde fint i tråd med inddæmningen af fjorden. Der skulle bygges bro- og dæmningsforbindelser til Svinø, Enø og over det lavvandede farvand ved Vejløgård. Hovedsigtet med planen var at omdanne den ubeboede natur til ferieland med campingplads og moteller. Øen Dybsø var kendt som »Køernes og Hestenes Ø«, fordi den i 300 år udelukkende havde været anvendt til græsning og derigennem udviklet en enestående natur. Den epoke sluttede brat i 1960, hvor der blev sat plov i jorden for at forvandle store dele af øen til ordinær landbrugsjord. Efter blot seks års opdyrkning blev landbruget opgivet, og øen atter overladt til græssende kvæg. Foto: Hans Hunderup, 23. august 2009.

le betales af Gavnø Gods og de lokale lodsejere omkring mosen, hvis marker ville få gavn af projektet. Selve Nylandsmose var beregnet til 152 hektar, så de øvrige lodsejere har tilsyneladende ejet nøjagtig samme areal uden for inddæmningen, men hvor Landbrugsministeriet kunne tilbyde godset et favorabelt statsgaranteret lån til at dække baronens egenbetaling, var der skrevet ind i bevillingen, at »de øvrige lodsejerbidrag skal betales kontant efter arbejdets afslutning«.

Arbejdet gik i gang i 1954, og i februar 1955 var det så fremskredent, at der kun manglede den nye pumpestation. Den havde man holdt tilbage, da der atter var opstået diskussion om det gamle Dybsø Fjord-projekt. Hvis hele fjorden alligevel skulle tørlægges, ville pumpestationen ved Nylandsmose være overflødiggjort. Statens Landvindingsudvalg turde dog ikke sige noget bestemt om chancerne for det store projekt, så til sidst besluttede man at færdiggøre planen for Nylandsmose.

Da regnskabet for projektet blev fremlagt i 1959, viste den samlede

udgift sig at blive noget mindre end forudset. Efter fradrag af 2100 kr. (27.385 kr. i 2012-værdi) for det gamle pumpeanlæg landede regningen på 199.867 kr. (2,6 mio. kr. i 2012-værdi). Det var 20.000 kr. (260.810 kr. i 2012-værdi) billigere end beregnet. Halvdelen blev betalt af skatteyderne gennem statstilskuddet.

Til gengæld kom der bølgende kornmarker ud af projektet. Efter næsten 300 års forløb var Nylandsmose endelig afvandet på en sådan måde, at jorden kunne dyrkes i sin fulde kapacitet.

Når havet stiger

I dag høster baron Otto Reedtz-Thott masser af hvede i Nylandsmose. Udbyttet når rask væk sine 45 fold på den gamle fjordbund, men det kræver en konstant indsats at fastholde transformationen fra fjordbund og inddæmning sø over mose til eng og agerjord. Og kravene vil næppe blive mindre i fremtiden.

De kommende års klimaforandringer forventes at øge vandspejlet i ver-

denshavene, og Nylandsmose vil blive stærkt berørt ifølge Teknologirådets rapport »Når havet stiger« fra 2004/5. Et øget vandspejl i Dybsø Fjord vil helt klart true den gamle inddæmning inden for nogle få årtier.

Anbefalingerne fra et scenarieværksted med lokale deltagere, som Teknologirådet afholdt i februar 2004 i forbindelse med rapportens udarbejdelse, gik ganske dramatisk ud på at nedbryde Knud Thotts dæmning langs Nylandsmose og lade den 400 gamle fjordvig genopstå.

Den samlede vision lød: »Nylandsmose oversvømmes, hvilket giver ny strandenge på 300 tdr. land og mere fugleliv. Området gøres til naturpark. Der bygges en dæmning til Vejlø, der bliver mere attraktiv som beboelsesområde. En bådhavn anlægges ved Vejlø.«

Der pumpes dog stadig drænvand ud fra Nylandsmose den dag i dag. De våde visioner er aldrig blevet til mere end ord på papir.

KILDER

»Afgørelse i sagen om lukning af offentlighedens adgang til Gavnø, Næstved Kommune«. Naturklagenævnet, 12. februar 2003. J.nr.: 03-133/350-0002.

Carlsen, Verner L.: Kulturspor – omkring Dybsø Fjord og på Gavnø. Amtsentret for Undervisning, Storstrøms Amt, Næstved 1999.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 29. august 2004.

Hansen, Kjeld: Det tabte land. Gads Forlag 2008.

Hedeselskabets Tidsskrift, nr. 9, 1912. 32. årg.

Hedeselskabets Tidsskrift, nr. 5, 1915. 35. årg.

Hedeselskabets Tidsskrift, nr. 8, 1916. 36. årg.

Jensen, P.E.: Gavnø Kloster og Herregård fra år 1402-1902. København 1902.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 1339. Rigsarkivet.

Storgaard, Einar: Nylandsmosen. Et inddæmningsforetagende fra Christian V's Tid. Geografisk Tidsskrift, Bind 52 (1952-1953).

Teknologirådet: Når havet stiger Nyt klima – nyt liv? Rapport fra to scenarieværksteder afholdt i februar 2004. Teknologirådets rapporter 2004/5. Referatet af scenarieværkstedet for Karrebæksminde Fjord med bemærkninger om Nylandsmose kan læses på: www.tekno.dk/pdf/projekter/po3_nytklima-ref-naestved.pdf

www.vejløvindkraft.dk

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Nylandsmose, så brug dette link: www.dofbasen.dk.

Herunder ses en oversigt over de 9 fuglearter, som er registreret fra **Nylandsmosen**, pr. 12. august 2013. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Knopsvane	(1/1)	Grågås	(1/94)	Bramgås	(1/360)	Hjejle	(1/1)
Sangsvane	(2/463)	Snegås	(1/1)	Agerhøne	(1/2)	Sanglærke	(1/5)
Blisgås	(1/93)						

Plantelivet i Nylandsmose

TBU 39a/147: Nylands Mose ved Vejlø

I den nu opdyrkede Nylands Mose voksede tidligere den meget

sjældne, oprindeligt indslæbte engklokke.

Kilder: Gravesen 1976.